

# فضای مجازی و آسیب‌های آن در نظام خانواده

نویسنده: مهرداد برون<sup>۱</sup>

پذیرش: ۱۳۹۶/۰۵/۰۸

دریافت: ۱۳۹۵/۰۸/۰۹

## چکیده

از زمانی که اینترنت وارد فضای زندگی انسان شده- تاکنون- علی‌رغم تمامی محاسن و مزایای آن، یکسری دغدغه و نگرانی را بر خانواده‌ها تحمیل نموده است؛ موضوعی که در تمامی جوامع موضوعیت داشته و محدود به جامعه و یا اقلیتی خاص نمی‌شود. از طرف دیگر، به دلیل ویژگی‌های خاص فضای مجازی و نو بودن این پدیده، بسیاری از والدین، فرصت، امکان و یا توان کافی برای شناخت دقیق این فضا و کاربردهای آن را به دست نیآورده‌اند؛ لذا عدم آشنایی مناسب آن‌ها با این فضا و در مقابل، استفاده روزمره نوجوانان و جوانان و حتی کودکان از فضای مجازی موجب شده است فضایی محرمانه و خصوصی در محیط خانه برای فرزندان ایجاد شود؛ به گونه‌ای که بدون دغدغه و بدون احساس وجود ناظر بیرونی به تارنماهای مختلف در این فضا دسترسی یابند که گاهی نیز به دلیل ویژگی‌های سنی و شخصیتی و کنجکاوی‌های خود، متأثر از فضاهای ناسالم موجود در اینترنت گردند. در این پژوهش، تلاش شده است به بررسی مهم‌ترین آسیب‌های فضای مجازی و تأثیرات آن پرداخته و راهکارهایی جهت مقابله و کاهش تهدیدات اینترنتی در ابعاد اجتماعی، فرهنگی و آموزشی ارائه شود.

واژگان کلیدی: خانواده، آسیب اجتماعی، فضای مجازی

## مقدمه

عصر حاضر عصر مطبوعات، رسانه‌های گروهی و ارتباطات است. دنیای کنونی، عصر تاخت و تاز وسایل ارتباط جمعی از جمله رادیو، تلویزیون، ماهواره، تلفن همراه

---

۱. کارشناس فناوری اطلاعات، مؤسسه جامع لوله‌سازی اهواز، [mehrdadboroone61@mihanmail.com](mailto:mehrdadboroone61@mihanmail.com)

و اینترنت است. جوان امروز محدودیت‌های گذشته را ندارد و هر لحظه در هر کجا که باشد، می‌تواند با هر نقطه‌ای از جهان که بخواهد ارتباط برقرار کند. ورود به دنیای مجازی یا به عبارت بهتر، زندگی در محیط‌های مجازی امری بدیهی به شمار می‌رود و از شاخصه‌های مهم رسانه‌های پست مدرن این است که به راحتی در اختیار افراد با سبک‌ها و هنجارهای مختلف اجتماعی قرار گرفته و این امر به مرور میزان کنترل خانواده‌ها و مدارس بر آموخته‌های نسل جدید و نیز کیفیت و جهت‌گیری‌های آموزشی و تربیتی خانواده‌ها، مدارس و جامعه را متأثر ساخته است؛ لذا لازمه تعادل در این محیط‌های مجازی برخورداری از یکسری مهارت‌های فنی و فناوری است.

تلفن همراه به عنوان ابزار نوین اطلاع‌رسانی، علاوه بر داشتن کاربردهای گسترده در حوزه‌های گوناگون اطلاع‌رسانی، ارتباط‌دهی، تداوم‌بخشی، مفرح‌سازی و تحریک‌پذیری، برخی پیامدهای نامناسب اجتماعی مانند اعتیاد روانی، تزلزل ارزش‌ها، کاهش تعاملات اجتماعی، زوال تدریجی ادبیات ملی، بلوغ زودرس، بلوتوث و پیامک‌های غیر اخلاقی، به خطر افتادن امنیت شخصی را نیز به دنبال دارد. در عین حال، وقتی مبتکران دنیا جدیدترین اختراعات خود را برای راحتی انسان بوجود آوردند، شاید فکرش را نمی‌کردند روزی انسان هزاره سوم از این وسایل سوء استفاده کند و به دنبال چاره‌ای برای رفع خطرات این اختراعات و وسایل نوین ارتباطی باشند؛ وسایلی که در وهله اول دنیای مجازی را برای انسان به ارمغان آورد. افزایش تولید وسایلی از قبیل تلفن همراه و اینترنت در نهایت سهولت دسترسی، سبب شد گروه‌های فراوانی از افراد جامعه با سنین مختلف به این دنیای مجازی راه یابند؛ به طوری که در قرن حاضر، مشاهده تلفن همراه با یک کودک ۶ ساله برای کسی عجیب نیست.

فضای مجازی نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی هستند که با این‌که عمر زیادی ندارد، اما توانسته است در زندگی مردم جا باز کند تا جایی که مردم بسیاری در سنین مختلف و از گروه‌های اجتماعی متفاوت در فضای مجازی کنار هم آمده‌اند و از فاصله‌های دور در دنیای واقعی، از این طریق با هم ارتباط برقرار می‌کنند.

امروزه روش‌های ارتباطی با دیگران از طریق اینترنت افزایش یافته است. پست الکترونیک، پیام‌های کوتاه، چت‌روم‌ها، وب‌پایگاه‌ها و بازی‌ها، روش‌هایی برای گسترش و حفظ روابط اجتماعی شده‌اند.

شبکه‌های اجتماعی، نسل جدیدی از پایگاه‌هایی هستند که این روزها در کانون توجه کاربران شبکه‌های جهانی اینترنت قرار گرفته‌اند؛ این‌گونه پایگاه‌ها بر مبنای تشکیلات آنلاین فعالیت می‌کنند و هر کدام دست‌هایی از کاربران اینترنتی با ویژگی خاص را گرد هم می‌آورند.

شبکه‌های اجتماعی را گونه‌ای از رسانه‌های اجتماعی می‌دانند که امکان دستیابی به شکل جدیدی از برقراری ارتباط و به اشتراک‌گذاری محتوا در اینترنت را فراهم آورده‌اند.

اینترنت و سرویس‌های ارائه شده در قالب آن، در عین حال که ابزار مفیدی برای کسب و تبادل اطلاعات است؛ اما می‌تواند مخرب نیز باشد. به بیان دیگر، اینترنت ابزار قدرتمندی است که هم می‌تواند باعث فساد گردد و هم ابزار آموزش و تعلیم و رشد علمی، فرهنگی و اجتماعی نوجوانان و جوانان را فراهم آورد.

این روزها با توجه به استقبال گسترده کاربران اینترنتی به ویژه قشر جوان و نوجوان از شبکه‌های اجتماعی مجازی، بررسی مسائل مربوط به این شبکه‌ها جهت اتخاذ تصمیمات صحیح و برنامه‌ریزی دقیق توسط مسئولان فرهنگی و اجتماعی و نیز والدین، ضروری است.

در این مقاله سعی شده است به آسیب‌های مرتبط با اینترنت به ویژه عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی پرداخته و برای رفع این‌گونه معضلات، پیشنهاداتی ارائه شود.

### بیان مسئله

فناوری اطلاعات و انقلاب اینترنتی و رایانه‌ای در چند سال اخیر، تغییرات وسیع و سریع در جنبه‌های مختلف زندگی پدید آورده است. شاید اختراعات و ابداعات سال‌های اخیر در زمینه فناوری اطلاعات از همه اختراعات و ابداعات ۱۱۱ سال گذشته بیشتر باشد.

این فناوری هم‌چنین به عنوان ابزار توانمندسازی موجب شده است فرصتی بی‌نظیر و تاریخی برای جبران عقب‌ماندگی‌های عصر صنعت و یک جهش در ورود به عصر فراصنعتی برای کشورهای در حال توسعه نظیر ایران فراهم شود. استفاده از این فرصت برای شکوفایی استعداد‌های نسل جوان، نیاز فوری به عزم ملی و تنظیم برنامه جامعه دارد که به منظور استفاده از این فرصت تاریخی لازم است برای دانش‌آموزان و جوانان کشور، این امکان فراهم شود در دوران تحصیل با این فناوری آشنا شوند، به مانند آن‌که زبان مادری را یاد می‌گیرند.

بنابراین، باید با زبان این قرن که فناوری اطلاعات و اینترنت است، آشنا شوند تا بتوانند از طریق کتابخانه‌های دیجیتال به همه مجموعه فرهنگ و علوم بشری در هر نقطه از جهان دست یابند و به کمک مجموعه‌های چندرسانه‌ای و واقعیت‌های مجازی، راه‌های جدید ارائه افکار و ایده‌ها را فراگیرند و به شناخت سایر فرهنگ‌ها اقدام کنند.

اینترنت چندین سرویس اساسی در اختیار مردم قرار داده است؛ از جمله پست الکترونیکی، چت، وب، وبلاگ، یوزنت، فروم و تلنت؛ اما هر روزه سرویس‌های جدیدی ابداع می‌شود که مشخصات بخش‌هایی از هر یک از این سرویس‌ها را دارند. از طرفی، اینترنت به دلیل ایجاد روابط دوستانه و عاشقانه- با سرعت نور- در زمینه‌های غیر اخلاقی بسیار مورد توجه است که گسترش روابط غیر اخلاقی مجازی در عرصه اینترنت، در جهت روابط واقعی صورت می‌گیرد. به طور کلی، شبکه اینترنت مجال مناسبی برای رشد و توسعه انواع مختلف رفتارهای غیر اخلاقی است. این پدیده یک فضای مجازی برای فعالیت‌های غیر اخلاقی می‌آفریند.

اینترنت هم‌چنین موجب سهولت خیانت در روابط زناشویی و روابط نامشروع می‌شود؛ لذا اگر اصول اخلاقی را نادیده گرفت، می‌توان گفت اینترنت چیز خوبی است که کاربر را قادر می‌سازد- به آسانی- به دنبال اعمال غیر اخلاقی باشد. از سوی دیگر، اینترنت شکاف میان نسل‌ها را عیان‌تر کرده است. اکنون نه تنها شکاف میان نسل اول و دوم بلکه شکاف میان نسل دوم و سوم نیز هویدا شده است و هیچ یک زبان دیگری را نمی‌فهمند؛ هم‌چنین این ویژگی را داراست که می‌تواند به عاملی برای یکپارچگی گروه‌ها و برگزاری نشست‌های سیاسی تبدیل شود. امروزه با دسترسی به اینترنت، امکان انتقال و انتشار هر گونه اطلاعات طبقه‌بندی شده بر روی اینترنت و یا با استفاده از آن فراهم شده است.

از جهت اجتماعی نیز افراد را از یکدیگر دور نموده است و افراد به جای این‌که به دیدار یکدیگر بروند، از طریق چت و پست الکترونیکی با هم ملاقات می‌کنند که باعث از هم‌گسیختگی اجتماعی در میان افراد یک جامعه می‌شود؛ البته هنوز

اینترنت در ایران فراگیر نشده است، ولی زمانی که این مسئله همگانی شد، مسائلی از این قبیل در جوامع انسانی و قومیت‌های مختلف مشاهده خواهد شد.

### ضرورت و اهمیت پژوهش

با توجه به اهمیت فضای مجازی در توسعه جوامع، در ایران نیز طی سال‌های اخیر به فناوری اطلاعات و ارتباطات توجه زیادی شده است؛ ولی در این رابطه آسیب‌های جدی وجود دارد که ضروری به ریشه‌یابی آن پرداخت.

جامعه ایران از نظر بهره‌مندی از اینترنت در میان ۱۸۱ کشور جهان رتبه ۸۱ را دارد که بر اساس طبقه‌بندی اتحادیه جهانی مخابرات جزو کشورهای متوسط به شمار می‌رود. ۳۵ درصد استفاده‌کنندگان اینترنت را قشر جوان تشکیل می‌دهند و میانگین صرف شده برای اینترنت ۵۱ دقیقه در هفته است.

شبکه‌های دوست‌یابی در کشور ایران، به سرعت در میان جوانان ایرانی محبوب شده است و ایرانی‌ها رتبه سوم را در این شبکه‌ها کسب کرده‌اند.

فرهنگ رسانه‌ای اینترنت، فضای ذهنی جوانان را اشغال کرده و از آن مهم‌تر، نمایان‌گر نقش خانواده در کنار این ابررسانه است که والدین روی فرزندان خود تا چه حد کنترل تربیتی و نظارت اخلاقی دارند.

بروز آسیب‌های نوظهور می‌تواند زمینه‌ساز نوع جدیدی از آسیب‌های اجتماعی و روانی باشد؛ به همین دلیل برنامه‌ریزی برای شناسایی، پیشگیری و کاهش آسیب‌های نوظهور لازم و ضروری می‌نماید.

آسیب‌های نوظهور، آسیب‌های مرتبط با فناوری‌های جدید است که آسیب‌های ناشی از استفاده از ماهواره، بازی‌های رایانه‌ای، تلفن همراه و اینترنت می‌توانند در این مجموعه قرار گیرد.

## ارزیابی تأثیرات اجتماعی فضای مجازی

یکی از بزرگترین مسائل اجتماعی که جوامع امروزی به آن مبتلا است، ضعف بنیاد خانواده به شمار می‌رود. از آنجایی که مشکلات خانواده‌ها به صورت ناهنجاری‌های اجتماعی بروز می‌کند، خانواده و سلامت آن از اهمیت بالایی برخوردار است. آماده کردن فرزندان برای پذیرش مسئولیت‌های اجتماعی یکی از وظایف مهم و اساسی خانواده‌ها به شمار می‌رود. جوانان باید بتوانند به خصوص برای زندگی‌های مشترک آماده شوند و سعی نمایند روابط خود را با پیرامون خود، در حد متعارف و قابل قبولی تنظیم نمایند.

صرف‌نظر از آمار و ارقام بالا و روز افزونی که در مسائلی مانند بالا رفتن سن ازدواج، طلاق، فرار از منزل، فحشا و سایر مسایل خانوادگی وجود دارد، سرد شدن ارتباطات عاطفی و نارضایتی‌ها از زندگی خانوادگی است که باعث ناکامی‌ها و شکست‌های بزرگی در زندگی جوانان شده است. این‌ها نشان از مشکلات عمیقی در سطح خانواده دارد که به نوعی باید ریشه‌یابی و درمان شوند.

امروزه با ورود فناوری و وسایل ارتباط جمعی در خانواده، خانواده ایرانی با مسائل و مشکلات عدیده‌ای روبه‌رو شده است. در بررسی وضعیت خانواده‌های ایرانی می‌توان چنین گفت که خانواده ایرانی در معرض تغییرات مهمی که ناشی از پیدایی و ورود فناوری‌های جدید به حریم خانواده است، قرار دارند.

در میان فناوری‌های نو، اینترنت به لحاظ ویژگی‌های خاص دارای اهمیت بالایی است؛ زیرا سبب شده ساختار تازه‌ای در خانواده‌های ایرانی در شرف تکوین باشد. در خصوص این پدیده آنچه در خانواده‌های ایرانی مشاهده می‌گردد، این است که حضور این رسانه و به طور کلی رایانه شخصی، ارتباطات خانوادگی را دستخوش تغییر نموده است.

استفاده از فضای مجازی، فعالیتی زمان‌بر است که مدت تعامل افراد خانواده را با یکدیگر کاهش می‌دهد. در این میان جوانان به واسطه فراغتی که دارند، نسبت به بزرگسالان مدت زمان بیشتری را به فضای مجازی اختصاص می‌دهند.

از طرف دیگر، فضای مجازی کشمکش‌های جدیدی را در خانواده ایجاد می‌کند که شامل زمان استفاده از اینترنت، نوع صفحاتی که توسط اعضای کاربر خانواده مورد استفاده واقع می‌شود و دستیابی جوانان و والدین آنان به اطلاعات خصوصی یکدیگر است. چنانچه جوان در پیوندهای عاطفی و درک متقابل با سایر اعضای خانواده دچار مشکل باشد، احساس تنهایی، افسردگی و بی‌تفاوتی کرده و برای جبران آن به یک دوست و سرگرمی خاص روی می‌آورد و فضای مجازی مناسب‌ترین محمل برای این مقصود است.

بنابراین یکی از زمینه‌های اصلی در بروز مشکلات خانوادگی و نارضایتی از زندگی مشترک، فضای مجازی است که متأثر از تولیدات رسانه‌ای به وجود آمده و باعث آن گردیده تا سطح توقع و ارضا از زندگی‌های مشترک را به خصوص در میان نسل جوان بالا ببرد.

تحت تأثیر این فضا آنچه جوان باید از زندگی مشترک انتظار داشته باشد، به نوعی تحریف می‌شود. لذت و صمیمیتی که از برنامه‌ها و محتویات رسانه‌ها مانند فیلم‌ها و سریال‌ها در اذهان جوانان نقش می‌بندد تا حد زیادی در زندگی طبیعی قابل دستیابی نخواهند بود و این می‌تواند تبعات زیانباری برای آینده جوانان به همراه داشته باشد.

بنابراین تغییر ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی به نوبه خود بنیان‌های خانوادگی را در معرض تهدید قرار می‌دهد. تغییرات فناوری ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی را تحت تأثیر خود قرار داده است که یکی از چالش‌های فراروی فرهنگ‌ها برخورد با این پدیده است؛ چون ورود اینترنت همراه با ارزش‌های غربی، چالش‌های جدیدی را در کشورهای دیگر به وجود آورده است.



از آن جایی که برخی از عناصر موجود در این پدیده مغایر با فرهنگ خودی-ارزش‌های اسلامی و ایرانی- است، می‌توان گفت اینترنت می‌تواند آسیب‌های زیادی را به همراه داشته باشد. مثلاً ورود اینترنت در حوزه خانواده موجب تغییر نظام ارزشی در خانواده‌ها می‌شود.

در یک مطالعه تجربی نشان داده شد که استفاده جوانان از اینترنت موجب کاهش ارزش‌های خانواده شده است.

در ادامه به برخی از تأثیرات اجتماعی فضای مجازی پرداخته می‌شود:

#### ۱. تغییر نقش‌های اجتماعی

پنهان ماندن هویت‌ها و کنترل‌ناپذیری در شبکه، موجب کسب هویت‌های جدید و ایفای نقش‌های اجتماعی مجازی در شبکه به وسیله افراد می‌شود.

#### ۲. تغییر در اوقات فراغت

اینترنت مشخص‌ترین نماد این عصر است که اساسی‌ترین سهم را در اوقات فراغت مجازی دارد. رهایی شخص از تعهدات شغلی، اقتصادی و وظایف شخصی، خانوادگی، تحصیلی و اجتماعی با استفاده از فضای مجازی، فراغت مجازی را می‌سازد.

در وجه فراغت و سرگرمی در فضای مجازی، محوریت یافتن ارتباط و سرگرمی، از متن خارج شدن مکان‌ها و تجارب اوقات فراغت، رواج شکل‌های سرگرمی غیر وابسته به زمان و مکان، چند وظیفه‌ای شدن رسانه‌های جدید و لذت بردن جوانان از توانایی انجام همزمان چند وظیفه و امکان‌پذیر ساختن انواع جدیدی از مشارکت‌های عاطفی و زیبایی‌شناختی و فرهنگی از جمله مشخصه‌های رسانه‌های جدید به ویژه فضای مجازی است.

بنابراین، اینترنت نه تنها دروازه ورود به شاهراه‌های اطلاعاتی را در فضای مجازی گشوده است؛ بلکه فضا و بازاری را برای سرگرمی مهیا ساخته که به سرعت و به طور مداوم رو به رشد است.

اینترنت از جمله مظاهر مدرن عرصه سرگرمی است که تحول رسانه‌های جدید به ارمغان آورده است. رسانه‌ای شدن و خانگی شدن به طور فزاینده‌ای توصیف‌کننده گذران بخش عمده‌ای از فراغت طیفی از جوانان گردیده است.

بر این اساس، گسترش بازی‌های الکترونیکی و سرگرمی‌های مجازی در بین قشر جوان، نشانه اهمیت اینترنت برای پر کردن اوقات فراغت و تفریح آنان است؛ هر چند بازی و سرگرمی از نیازهای اساسی برای تخلیه هیجان و رشد خلاقیت‌های ذهنی به شمار می‌رود، اما تأثیر استفاده بیش از حد از این سرگرمی‌ها علاوه بر ایجاد مشکلات روحی، عدم توانایی در مهار کردن تمایلات، ایجاد بی‌ارادگی و تبلی، مشکلات جسمانی نیز برای کاربران ایجاد می‌کند که مشکلات بینایی ناشی از تمرکز و نزدیکی به نمایشگر رایانه، صدماتی که به نظام اسکلتی در اثر نشستن طولانی و نامناسب وارد می‌شود و چاقی از آن جمله است.

از دیگر مسائلی که سرگرمی‌های مجازی برای جوانان ایجاد می‌کند، این است که سرگرمی‌های مجازی علاقه جوانان به مشارکت اجتماعی و فعالیت‌های مدنی را با انگیزه‌های مختلفی تحت الشعاع قرار می‌دهد و می‌تواند بر مهارت‌های اجتماعی آنان در تدارک فراغت‌های گروهی و تفریحات و بازی‌های غیر مجازی تأثیر منفی بگذارد. اشاره به این مسئله ضروری است که شبکه‌های اجتماعی مجازی از این قاعده مستثنی نیست و با فراهم آوردن امکانات مختلف از جمله بازی‌ها، سرگرمی‌ها، امکان بازی به صورت آنلاین، رقابت با سایر کاربران، دعوت دوستان دیگر کاربر به بازی و حتی بیشتر، هر یک از کاربران با فراهم کردن امکان فرستادن هدیه روزانه

آن بازی به تأثیرگذاری در روابط و تعلقات اجتماعی کاربران و مهم‌تر از آن، استغراق آنان در این فضا می‌پردازند.

### ۳. اعتیاد اینترنتی

یکی از آسیب‌های اینترنت اعتیاد به آن است؛ به طوری که از میان ۱۱ میلیون استفاده کننده از اینترنت در آمریکا ۱ تا ۵ میلیون دچار اعتیاد اینترنتی شده‌اند و با معضلات زیادی گریبان‌گیر هستند.

در جامعه ایران نیز با گسترش روز افزون اینترنت، این مسئله مشاهده می‌شود. نتیجه تحقیقات انجام شده در کشور نشان می‌دهد بیشترین استفاده کنندگان از اینترنت جوانان هستند و ۳۵ درصد از آن‌ها به خاطر حضور در چت‌روم، ۱۸ درصد برای بازی‌های اینترنتی، ۳۱ درصد به منظور چک کردن پست الکترونیکی و ۱۵ درصد نیز به دلیل جستجو، در شبکه جهانی هستند.

توان اعتیادآورنده مواد مخدر، بر اساس سرعت جذب مواد مزبور به بدن انسان است؛ اما در مورد اینترنت، این سرعت و در دسترس بودن آن است که ایجاد اعتیاد می‌کند. اگر این فرضیه درست باشد، باید با افزایش سرعت مودم‌ها و سهولت دسترسی، سطوح بالاتری از استفاده‌های اعتیادآمیز اینترنت موجب خواهد شد.

قدرت محتوا به عنوان ظرفیت تحریک‌برانگیزی، مطالبی است که به صورت برخط مورد مطالعه قرار می‌گیرند و مشخص است که تحریک‌برانگیزترین محتواها- محتوای جنسی- بیشترین و بالاترین سطوح استفاده در اینترنت را دارا هستند.

این احتمال وجود دارد که با چند زیرمجموعه از اعتیاد اینترنتی و سوء استفاده از اینترنت مواجه بود و این احتمال قوی نیز وجود دارد که درجاتی از سطوح مشترک میان اعتیاد به اینترنت، اعتیاد جنسی، اعتیاد به قمار و اعتیاد به خرید و مصرف- بریز و پاش- وجود داشته باشد.

اعتیاد به اینترنت مثل هر نوع اعتیاد دیگری صرف نظر از این که آن را يك بیماری روانی به حساب آورد یا يك معضل اجتماعی، پدیده‌ای فراگیر است که با صدمات روانی اجتماعی، خانوادگی، جسمانی و حتی اقتصادی همراه است.

معتادان به اینترنت مانند اغلب انواع معتادان، دچار افت در کارکردهای فردی و اجتماعی می‌شوند؛ اما فرق این اعتیاد با بقیه این است که معتادان اینترنت کمتر احساس گناه می‌کنند. این افراد اغلب جزو افراد باکلاس و بافرهنگ جامعه هستند؛ هر چند هنوز معیاری برای تشخیص اعتیاد به اینترنت ارائه نشده است، اما علائم این نوع اعتیاد را به دو دسته علائم روانی و جسمانی تقسیم کرده‌اند.

علائم روانی عبارتند از نوعی احساس لذت و رضایت هنگام دسترسی به اینترنت و ناتوانی در متوقف کردن افسردگی و بدخلقی در مواقعی که دسترسی به اینترنت وجود ندارد و دروغ گفتن به دیگران در مورد میزان استفاده از اینترنت.

علائم جسمی نیز عبارتند از علائمی که ناشی از نشستن زیاد است، سوزش چشم و سردرد و کمردرد و اضافه وزن، علائمی نیز که ناشی از غفلت فرد نسبت به خودش است، بی‌نظمی در غذا خوردن و صرف نظر کردن از بعضی وعده‌های غذایی و توجه نکردن به بهداشت و آراستگی فردی و اختلالات خواب و تغییر در الگوی خواب.

هم‌چنین اعتیاد به اینترنت می‌تواند مشکلات جدی تحصیلی و خانوادگی برای مخاطبان به وجود آورد. اگر استفاده کنندگان از اینترنت نتوانند به مدت يك ماه دوری از اینترنت را تحمل کنند، در معرض خطر اعتیاد به آن قرار دارند. پدیده‌ای که در میان جوانان مشاهده می‌شود؛ به طوری که برخی از جوانان، شب‌ها را تا صبح با اینترنت می‌گذرانند و تمام صبح را خواب هستند و این مسئله آغازگر آسیب‌های متعدد دیگر نیز می‌شود. از جمله این آسیب‌ها می‌توان به آسیب‌های خانوادگی، ارتباطی، عاطفی، روانی، جسمی و اقتصادی اشاره کرد.

### شکل‌گیری خرده‌فرهنگ‌های مختلف

کارکرد غالب چت‌های اینترنتی در جوانان ایرانی از جنبه‌های فراغتی و سرگرم‌کننده آن است که با فاصله زیادی اولویت نخست استفاده‌کنندگان را تشکیل می‌دهد. نتایج تحقیقات بیان‌گر این است که فضای غالب در محیط چت‌روم‌های مورد مراجعه جوانان، گفتگوهای دوستانه جوانان غیر همجنس است که با نیت ارضای کنجکاوی، آشنایی و سرگرمی و گاهی ماجراجویی به آن روی می‌آورند. در مجموع، گفتگوهای اینترنتی عرصه جدیدی برای گذران فراغت طیف رو به افزایشی از جوانان و شکل‌گیری خرده‌فرهنگ‌های مختلف با زمینه‌ها و علایق متنوع فراهم ساخته است؛ هر چند نگرش غالب به این میدان جدید و بهره‌مندی از آن، اغلب محدود به آشنایی‌ها و گفتگوهای غیر جدی، کنجکاوانه و عادت‌ی است، با این حال برای اقلیتی مجالی را به منظور تأمل در سیاست زندگی، بازی با هویت و بازاندیشی در پروژه انباشت و ابراز هویت فراهم ساخته است. این اقلیت از ظرفیت‌های فضای مجازی برای تقویت سرمایه‌های نمادین و فرهنگی خود در برقراری ارتباط و تنظیم روابط با خود و اجتماع بلافصل خویش استفاده می‌کنند. در وجه منفی، سرگرمی‌های مجازی علاقه جوانان به مشارکت اجتماعی و فعالیت‌های مدنی را با انگیزه‌های مختلف تحت الشعاع قرار می‌دهد و ممکن است بر مهارت‌های اجتماعی آنان در تدارک فراغت‌های گروهی و تفریحات و بازی‌های غیر مجازی تأثیر منفی بگذارد؛ هم‌چنین مجاورت طولانی با فضای مجازی می‌تواند به فرهنگ‌پذیری یک‌طرفه و تأثیرپذیری افراطی از هنجارها و ارزش‌ها در عرصه‌های مختلف ارتباطی و اجتماعی انجامیده و با تقویت جهان‌وطنی، تعلقات ملی و سنتی کاربران را تحت تأثیر قرار دهد.

## ۱. ابعاد سیاسی

- ایجاد گروه‌های سیاسی مجازی از طریق اینترنت
- اختلال در روند کنترل جریان اطلاع‌رسانی توسط رسانه‌ها و نشریه‌های الکترونیکی بدون کسب اجازه از حاکمیت
- انتقال مستقیم اندیشه‌ها و دیدگاه‌های جریان‌های معاند به داخل از طریق اینترنت، با استفاده از سایت‌ها، گروه‌های خبری، خبرنامه‌های الکترونیک و پلتاک‌ها و فروم‌ها
- ایجاد گروه‌های فشار و ذی‌نفوذ مجازی با جمع‌آوری امضای الکترونیک به منظور تأکید بر یک موضوع یا اعمال فشار بر یک نهاد
- کارکردهای مشروعیتی از طریق برگزاری همه‌پرسی و سیستم‌های نظرسنجی اینترنتی
- ایجاد مطالبات جدید سیاسی با توجه به تراکم دیدگاه‌ها و مطالبات جدید
- به چالش کشیدن دستاوردهای حرفه‌ای و رسمی
- تضعیف نقش هویت دولت و ملت از طریق اختیار کاربران در برگزیدن هویت‌های محلی و جهانی
- انتشار مطالبات قومی و منطقه‌ای و افزایش تحریک‌پذیری قومیت‌ها با تأسیس سایت‌های قومی و راه‌اندازی وبلاگ‌های منطقه‌ای

## ۲. ابعاد فرهنگی

- ایجاد محرکه‌های قوی برای تبدلات فرهنگی غیر قابل کنترل با استفاده از کتاب، مقاله، موسیقی، فیلم، نقاشی و عکس
- بسترسازی بیشتر برای تهاجم فرهنگی با استفاده از رسانه تولید شده در غرب اینترنت و همه سرویس‌های متنوعش
- انتقال هنجارها و نرم‌های ارزشی و اخلاقی غربی

## آسیب‌های استفاده نادرست از اینترنت

اینترنت بازاری جهانی برای خرید و فروش اطلاعات است و می‌توان از این بازار به نحو مطلوب استفاده کرد؛ اما در ایران به جهت وجود محدودیت در بخش‌های مختلف، اینترنت به منزله ابزاری برای آشنایی افراد مطرح است نه این‌که اطلاع‌رسانی مدنظر باشد. به طور کلی، می‌توان از اینترنت برای گرفتن اطلاعات در زمینه پژوهش‌های علمی و خرید و فروش و سایر کاربردهای مفید استفاده نمود. اینترنت دارای خدمات گوناگونی است از قبیل وب‌سایت، وبلاگ، ایمیل، پروفایل، گروه‌های اینترنتی، چت و انواع خدمات جستجو.

با توجه به این حجم کاربردهای متنوع، ایجاد امنیت اینترنتی برای افراد به ویژه نسل جوان، لازم و ضروری است؛ زیرا غالب نوجوانان و جوانان اطلاعات کمی از خطرهای اینترنت دارند. امروزه دنیای رایانه هویت‌یابی نسل جوان را در ابعاد فکری و اخلاقی تحت تأثیر قرار داده و موجب اعتیاد نو و مدرن شده و بدین وسیله سبب آسیب اجتماعی می‌شود. سودجویان نیز از طریق اینترنت به راحتی کالای خود را تبلیغ می‌کنند، خبرهای دروغین را برای جوامع می‌فرستند، ابهت فرهنگی و دینی خانواده‌ها را می‌شکنند و زمینه‌های آشفستگی هویت را برای جوانان فراهم می‌کنند. استفاده از اینترنت به خودی خود ابزار بی‌ضرری است؛ اما استفاده بیش از حد و نادرست و مهار نشده از آن ممکن است آثار منفی بر سازگاری اجتماعی، شغلی، دانشگاهی، زناشویی و میان‌فردی، سلامت روانی و جسمانی، روابط خانوادگی و وضعیت هیجانی افراد داشته باشد که این پدیده مشکل عمده‌ای را برای بهداشت روانی جامعه ایجاد کرده است.

تأثیرات منفی استفاده از اینترنت زمانی افزایش پیدا کرد که رایانه و اینترنت به منازل، مدارس، دانشگاه‌ها، کافی‌نت‌ها و مشاغل راه پیدا کرد. پیامدهای منفی

استفاده از اینترنت عبارت است از تغییر دادن سبک زندگی به منظور صرف زمان بیشتر در اینترنت، بی‌توجهی به سلامت خود، اجتناب از فعالیت‌های مهم زندگی، کاهش روابط اجتماعی، نادیده گرفتن خانواده و دوستان و مشکلات مالی ناشی از هزینه‌های بهره بردن از اینترنت و مشکلات تحصیلی.

در این میان نقش خانواده در هدایت استفاده از اینترنت قابل اعتنا است. آشنایی فرزندان با خطرات جسمانی و رفتاری و اخلاقی و تقویت مبانی ارزشی - اخلاقی و دینی فرزندان و ایجاد خودکنترلی و خودایمنی در آن‌ها برای استفاده بهینه از فناوری‌های جدید، مهم است.

نتایج تحقیقات و نیز مراجعه به نظر متخصصان، مؤید این نکته است که بهترین کار در این خصوص ترسیم خط‌مشی شفاف و دقیق درباره نحوه استفاده از اینترنت، قبل از فراهم‌آوری امکان استفاده از آن است.

با این رویکرد، والدین می‌توانند ضمن آن‌که رایانه را در مکان عمومی منزل بگذارند، زمانی را به استفاده از اینترنت اختصاص دهند و خود نیز وی را در این زمینه همراهی کنند.

بنابراین هر یک از وسایل ارتباط جمعی ضمن این‌که به لحاظ تسهیل امور، آثار مثبتی در جامعه داشته و دارند؛ اما به لحاظ سوء استفاده‌ای که از آن‌ها می‌شود، ممکن است آسیب‌هایی برای جامعه به دنبال داشته باشند تا جایی که هر چه وسایل ارتباط جمعی در سطح وسیع‌تری قابل کنترل باشند، آسیب‌هایی ناشی از آن نیز کمتر خواهد بود.

از مهم‌ترین آسیب‌های اینترنت می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- آسیب فکری: استفاده فراتر از حد متعارف که منجر به وابستگی شدید روانی و فکری می‌شود.



- آسیب جسمانی: فشارهای عصبی، چاقی، انزوا و چشم درد از جمله این آسیب‌ها به شمار می‌روند.
- آسیب اجتماعی و فرهنگی: گاهی مشاهده می‌شود کاربران چنان در اتاق‌های گفتگو غرق می‌شوند که حتی زمان صرف غذا را فراموش می‌کنند. این‌ها علائمی شبیه الکلی‌ها یا معتادان دارند. بسیاری از آن‌ها نیز از بی‌خوابی رنج می‌برند، خسته‌اند و روابطشان با اطرافیان به حداقل رسیده است.
- گسست فکری و عاطفی: با ورود اینترنت و رایانه به درون خانواده‌ها بین والدین و فرزندان جدایی فکری و عاطفی و فیزیکی رخ می‌دهد؛ هم‌چنین پیشرفت فناوری تأثیرات محسوس و نامحسوس زیادی بر زندگی دختران گذاشته است.

### انواع آسیب‌های ناشی از اینترنت

در مورد گونه‌شناسی آسیب‌های منتج از اینترنت، می‌توان با توجه به دسته‌بندی‌های مختلفی به بررسی این مسئله پرداخت؛ از جمله دسته‌بندی زیر:

- آسیب‌های امنیتی و سیاسی
  - آسیب‌های اقتصادی
  - آسیب‌های اجتماعی و اخلاقی و فرهنگی
- اما در این بخش، از آن‌جا که تمرکز مقاله در بررسی آسیب‌های اجتماعی ناشی از اینترنت است، به سرفصل‌های آسیب‌های اجتماعی و اخلاقی و فرهنگی ناشی از اینترنت پرداخته می‌شود که با عنوان کلی آسیب‌های اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرد:

#### ۱. آسیب‌های اجتماعی ناشی از اینترنت

- آسیب‌های ناشی از سوء استفاده از امکانات اینترنت
- سوق دادن جوانان به سوء استفاده از وبلاگ‌ها و وبسایت‌های اینترنتی

- سوء استفاده از وبلاگ‌ها و وبسایت‌ها علاوه بر مسائل خلاف اخلاق و عفت عمومی نظیر تشویق رابطه جنسی نامشروع و شامل موارد زیر:
  - توهین به ائمه اطهار علیهم‌السلام و مقدسات و به تمسخر گرفتن فرهنگ عاشورا به علت عدم نظارت خانواده
  - توهین به قومیت‌های مختلف
  - سایت‌های الحادی تشویق کننده نوجوانان و جوانان به شیطان پرستی و سایر فرقه‌های ضاله
- سوء استفاده از چت‌روم و اینترنت
  - آسیب عمومی به سخت افزار و نرم افزارهای طرف مقابل
  - اعتیاد به چت
  - دوستی‌های بدون مرز و ضابطه
  - در مواردی خطرناک‌تر بودن از ماهواره و حتی فیلم‌های مستهجن
  - قرار دادن فایل‌های مبتذل در دسترس عموم کاربران
  - پخش اطلاعات خصوصی افراد بدون گرفتن مجوز آن‌ها
  - ناشناس بودن کاربران در اتاق‌های چت
  - رفتارهای وقیحانه و بی ادبانه
  - فریب و بهره‌کشی جنسی
  - تلف شدن وقت جوانان و فاصله گرفتن آن‌ها از واقعیت
  - آثار زیانبار روانی
  - منبع اصلی اعتیاد اینترنتی از نظر یونگ
- سوء استفاده از پروفایل‌ها و سایت‌های دوست‌یابی
- سوء استفاده از اطلاعات داخل رایانه‌های خصوصی مردم
  - هک کردن و بردن اطلاعات

- سوء استفاده از پست الکترونیک و ایمیل
  - سوء استفاده از بازی‌های رایانه‌ای
  - سوء استفاده از امکانات گروه‌های اینترنتی
  - تشکیل گروه‌های و فرقه‌های الحادی؛ مانند گروه‌های شیطان‌پرستی، خرافه‌پرستی و فال‌بینی
- آسیب‌های ناشی از سوء استفاده از ماهیت و طبیعت ویژه اینترنت
- اعتیاد اینترنتی
  - معتاد اینترنتی به کسی گفته می‌شود که نمی‌تواند یک روز را بدون استفاده از اینترنت سپری کند و روزانه چندین ساعت در فضای اینترنت گشت می‌زند.
  - منجر به افسردگی، اضطراب، انزوا، مختل شدن فعالیت‌های روزمره، رها کردن شغل و بیکاری
  - مصنوعی شدن ارتباطات و از بین رفتن روابط صحیح اجتماعی
  - از بین بردن روابط چهره به چهره با استفاده از ایمیل، چت، شب‌نشینی‌های اینترنتی به وسیله وب‌کم و دوست‌یابی مصنوعی
  - تضعیف نهاد خانواده و صله ارحام
  - منجر به طلاق
  - بی‌هویتی و بحران هویت
  - با دروغ‌گویی و پنهان کردن هویت واقعی خود
  - جرأت و جسارت ارتکاب جرم به خاطر ناشناخته بودن در محیط
  - به دلیل عدم ارتباط محله‌ای و شناخت از هم

## پیامدهای منفی شبکه‌های اجتماعی

### ۱. شکل‌گیری و ترویج سریع شایعات و اخبار کذب

به علت عدم امکان شناسایی هویت واقعی اعضا و عدم امکان کنترل محتوای تولید شده توسط کاربران شبکه‌های اجتماعی، یکی از مهم‌ترین پیامدهای منفی این شبکه‌ها، شکل‌گیری و ترویج سریع شایعات و اخبار کذب خواهد بود که توسط برخی از اعضای این شبکه‌ها و با اهداف خاص و غالباً سیاسی منتشر می‌شود.

### ۲. تبلیغات ضد دینی و القای شبهات

در شبکه‌های اجتماعی اینترنتی نیز مانند سایر رسانه‌ها، افراد و گروه‌های مغرض با اهداف از پیش تعیین شده و با شیوه‌های خاص، اقدام به تبلیغات ضد دینی و حمله به اعتقادات مذهبی می‌کنند. گاهی نیز پس از تحقیق و ریشه‌یابی مشخص می‌شود که هدف اصلی گردانندگان برخی از این شبکه‌ها، دین‌زدایی و حمله به مقدسات بوده است.

### ۳. نقض حریم خصوصی افراد

معمولاً شبکه‌های اجتماعی ابزار و امکاناتی در اختیار کاربران خود قرار می‌دهند تا بتوانند تصاویر و ویدئوهای خویش را در صفحه شخصی خود قرار دهند. همین‌طور، کاربران می‌توانند اطلاعات شخصی خود را در این شبکه‌ها قرار دهند. در اغلب شبکه‌های اجتماعی برای حفظ حریم خصوصی افراد راهکارهایی ارائه شده است؛ برای مثال، دسترسی به تصاویر و اطلاعات را با توجه به درخواست کاربر محدود می‌کنند و با اجازه مشاهده پروفایل کاربر را به هر کسی نمی‌دهند؛ اما این راه‌ها کافی نیست. مشکلاتی از قبیل ساخت پروفایل‌های تقلبی در شبکه‌های اجتماعی و عدم امکان کنترل آن‌ها به دلیل حجم بالای این هرزنامه‌ها باعث می‌شود افرادی با پروفایل‌های تقلبی به شبکه‌های اجتماعی وارد شوند و با ورود به حریم‌های خصوصی افراد مورد نظر، تصاویر و اطلاعات آن‌ها را به سرقت برده و شروع به پخش تصاویر در اینترنت کنند.

#### ۴. انزوا و دور ماندن از محیط‌های واقعی اجتماع

جامعه مجازی، هیچ وقت جایگزین جامعه واقعی نخواهد شد؛ بلکه به عنوان تسهیل‌کننده تجارب اجتماعی عمل خواهد کرد. تسهیلات ارتباطی به کاربر امکان می‌دهد در سطح جهانی و از راه دور، به شیوه‌ای جدید با اجتماعاتی که منافع مشترکی دارد، پیوندد. در نتیجه، با پیوستن به این اجتماعات از راه دور، قادر خواهد بود در دنیای واقعی نیز روابط اجتماعی بهتری با همسایگان، همکاران و سایر شهروندان جامعه واقعی برقرار سازد.

#### ۵. تأثیرات منفی رفتاری

هر شبکه اجتماعی فرهنگ ارتباطاتی خاص خود را دارد؛ یعنی منش و گفتار مخصوص و منحصر به فردی برای خود برگزیده است. البته می‌توان شبکه‌هایی را یافت که فرهنگ ارتباطاتی تقلیدی برای خود برگزیده‌اند؛ به نحوی که کاربر با عضویت در هر شبکه اجتماعی درگیر نوع خاصی از فرهنگ ارتباطاتی می‌شود که شامل برخورد، تکیه کلام، اصطلاحات مخصوص، رفتار و تیپ شخصیتی و ظاهری است. با توجه به این‌که میزان تأثیرپذیری فرد از این محیط، صفر مطلق نخواهد بود؛ پس هر شبکه اجتماعی، هویت مطلوب خود را ترویج می‌کند.

به عنوان مثال؛ در سایت‌هایی مثل فیسبوک و فرندفید و توییتر، کاربر در کنار این‌که عضو جامعه بزرگ پایگاه مورد نظر است، در گروه و شبکه‌های اجتماعی کوچکتری نیز عضو می‌شود که هر کدام از این گروه‌ها وابستگی خاص خود و به تبع، فرهنگ ارتباطاتی مخصوص خود را دارد.

بنابراین، فرد در تأثیرپذیری از فرهنگ ارتباطاتی این گروه‌ها بر خود لازم می‌بیند که هویت ارتباطاتی خود-سبک و هویت کنش‌های کلی خویش در ارتباط با

دیگران- را تغییر دهد؛ هر چند این تغییر هویت موقت و محدود به زمان و مکان خاصی باشد، ولی در هویت واقعی فرد بی تأثیر نخواهد بود. به طور کلی، همه اجزای یک شبکه اجتماعی که فرد با آن در تعامل است، در ضمیر ناخود آگاه فرد تأثیر می‌گذارد. هویت ارتباطاتی فرد نیز چیزی نیست که به ضمیر ناخود آگاه مرتبط نباشد.

### راهکارهایی برای ایمنی از آسیب‌های فضای مجازی

#### ۱. آموزش مهارت‌های لازم به نسل جوان

آشنا کردن جوانان و به ویژه دختران به آسیب‌های فضای مجازی و آموزش راه‌های صحیح استفاده از آن توسط خانواده‌ها به فرزندان خود، می‌تواند از بروز مشکلات برای جوانان و خانواده‌ها جلوگیری نماید.

خانواده‌ها نباید فناوری‌هایی که با کارکرد آن آشنایی ندارند را به راحتی در دسترس جوانان قرار دهند. والدین اگر به فکر غذای جسمی فرزندان خود هستند، باید به فکر غذای روحی فرزندان خود نیز باشند و اجازه ندهند هرکسی در فضای مجازی هر غذای مسمومی را وارد فکر و اندیشه جوانان خویش نماید و نسبت به حضور فرزندان خود در دنیای مجازی حساسیت بیشتری داشته باشند.

والدین می‌توانند با کسب آگاهی از فضای مجازی، استفاده صحیح از اینترنت را به فرزندان خود آموزش دهند و جوانان را با مقوله اینترنت و فضای مجازی بیشتر و بهتر آشنا نمایند. در این میان نهادهای فرهنگی نیز باید آموزش‌های لازم را به والدین بدهند و فاصله آن‌ها را با نسل امروز کمتر کنند.

#### ۲. همراهی خانواده با فرزندان

از آسیب‌های اینترنت، تنها بودن فرزندان در دنیای مجازی است. خانواده‌ها باید آگاه باشند که فرزندان خود را در فضای مجازی به تنهای رها ننمایند؛ همان‌طور که

خانواده‌ها حساسیت ویژه‌ای در تنها نبودن دختر و پسر نوجوان در محیط بیرون از خانه دارند، همان حساسیت را باید در فضای مجازی نیز داشته باشند. برای عدم برانگیختن حساسیت نوجوانان در کنترل ایشان، والدین می‌توانند رایانه را در فضایی باز و جلوی چشم اعضا خانواده بگذارند و استفاده از سیستم رایانه را همگانی بدانند؛ هر چند برخی نرم افزارها بری پنهان نگهداشتن اطلاعات و پوشه‌های شخص وجود دارد، ولی اگر خانواده‌ها آگاهی کافی داشته باشند، می‌توانند این موارد را نیز کنترل نمایند؛ البته در این مورد خانواده باید صمیمیت خود را حفظ کند تا فرزند حس نکند پدر و مادرش نقش پلیس در خانه را دارند.

### ۳. ایجاد فضای صمیمی در خانواده

اصلی‌ترین عامل نزدیکی اعضای خانواده به هم که با مدیریت پدر و مادر محقق خواهد شد، محبت است. محبت کیمیایی است که والدین باید آن را به طور مداوم به خانواده تزریق کنند که غفلت از این مسئله باعث بروز حوادثی تلخ میان اعضای خانواده خواهد شده و کانون صمیمی خانواده را از هم خواهد پاشید.

بنابراین، سرفصل محبت باید به فرزندان آموزش داده شود تا فرزندان در مواجهه با محبت‌های جعلی بیرون از خانه توان تشخیص محبت جعلی از محبت اصلی را داشته باشند؛ چرا که شیادان و سودجویان در دنیای خارج و بیشتر در فضای مجازی به دنبال طعمه‌های خود با قلاب محبت هستند. دنیای مجازی ساده‌ترین فضا برای ابراز عشق و محبت‌های جعلی سودجویان نسبت به نوجوانان و به ویژه دختران است؛ پس اگر فرزندان در کانون خانواده مورد محبت قرار نگیرند و طعم شیرین محبت اصلی را نچشند، در مواجهه با محبت‌های جعلی بیرون از خانواده تسلیم خواهند شد و توان تشخیص محبت جعلی از اصلی را نخواهند داشت.

به طور کلی، هیچ مسئله‌ای نمی‌تواند والدین را از ابراز محبت به اعضای خانواده باز دارد و هیچ عذر و بهانه‌ای از والدین در عدم محبت با اعضای خانواده پذیرفتنی نیست.

نتیجه آن‌که آموختن محبت واقعی در خانواده به فرزندان یکی از وظایف پدر و مادر است و در کنار کسب درآمد و به فکر خوراک و پوشاک فرزندان بودن، والدین نمی‌توانند این وظیفه اصلی خود را نادیده بگیرند که در صورت اهمال در این رسالت، آسیب‌های جبران‌ناپذیری بر کانون خانواده خواهد نشست که شاید جبران‌ناپذیر باشد.

#### ۴. ایجاد رابطه اعتماد بین والدین و فرزندان

فرزندان از کودکی به والدین خود اعتماد دارند، پدر و مادر خود را قبول دارند، با ایشان درد دل می‌کنند و حرف‌های خصوصی خود را به ایشان می‌گویند. این والدین هستند که با برخی اعمال ناصحیح سلب اعتماد از فرزندان خود می‌کنند.

عدم درک صحیح کودک در صورت انجام خطا و اشتباه، سرکوفت زدن به کودک در صورت انجام خطا، مطرح کردن خطاهای کودکان در بین فامیل و دوستان کودک، مقایسه‌های نابجای کودک با هم سن و سالان دوست و فامیل، احترام نگذاشتن به شخصیت کودک در اجتماع در صورت انجام خطا همه و مثل این موارد، باعث سلب اعتماد فرزندان از والدین می‌شود.

بر این اساس، در صورت بروز خطا و اشتباهی از سوی کودکان به والدین خود اعتماد نمی‌کنند و بهترین راه در امان ماندن از سرزنش‌های والدین را مخفی نگهداشتن و یا حتی دروغ گفتن می‌دانند.

به دلایل مختلفی نوجوانان می‌توانند دچار خطا و اشتباه در فضای مجازی شوند؛ اما نکته مهم این است که فرزندان به پدر و مادر خود اعتماد داشته باشند تا در صورت بروز لغزشی به اطلاع والدین برسانند و از آسیب‌های احتمالی بعدی جلوگیری شود؛ هر چند برخی اشتباهات در فضای مجازی مثل انتشار عکس شخصی



و اسرار خانوادگی مثل آب رفته‌ای است که به جوی بر نخواهد گشت، ولی اطلاع والدین می‌تواند از نظر روحی و روانی قوت قلبی برای فرزندان باشد و اگر دیگران بخواهند از این اشتباهات سوء استفاده نمایند، با سد محکمی با عنوان پدر و مادر مواجهه خواهند بود.

#### ۵. نکشاندن روابط فضای مجازی به فضای واقعی

جوانان و به ویژه دختران نباید روابط در فضای مجازی را به دنیای واقعی سرایت دهند و با کسانی که هیچ سابقه آشنایی در دنیای واقعی ندارند، نباید قرار و مدار در پارک و دانشگاه یا سایر محیط‌ها بگذارند؛ چرا که افراد سودجو به راحتی می‌توانند با کشاندن افراد به مکان‌های مختلف، از ایشان سوء استفاده نموده و یا مورد آزار و اذیت قرار دهند.

بنابراین، دختران در این مورد باید بیشتر رعایت نمایند و با اندک آشنایی به جنس مخالف اعتماد نکنند و به حرف‌هایی عاشقانه و دلسوزانه دیگران دل نبندند تا از صدمات و لطمات غیر قابل جبران در امان باشند که پشیمانی‌های بعدی سودی نخواهد داشت.

#### ۶. پرهیز از وب‌گردی‌های بی‌هدف

دختران به علت حضور بیشتر در منزل تمایل بیشتری برای حضور در فضای مجازی دارند و زمان بیشتری نیز در اختیار دارند. این مطلب به معنای حضور کم پسران در اینترنت نیست؛ به عبارتی جنس تهدیدهایی که برای دختران است با جنس تهدید پسران متفاوت است و البته آسیب آن برای خانواده بیشتر است و این از روحیه عاطفی دختران ناشی می‌شود که بیشتر مورد طعمه سودجویان قرار می‌گیرند؛ لذا خانواده‌ها باید محدودیت‌هایی برای حضور فرزندان خود در استفاده از اینترنت اعمال نمایند و این محدودیت‌ها می‌تواند به صورت مستقیم و غیر مستقیم صورت گیرد.

شناسایی سایت‌های معتبر علمی و تفریحی و خبری و ذخیره آن‌ها در سیستم و ارائه آن سایت‌ها به فرزندان جهت استفاده ایشان می‌تواند از جستجوی بدون هدف و به اصطلاح وب‌گردی‌های بی‌هدف در اینترنت مانع شود تا فرزندان از آسیب‌های فضای مجازی و اتلاف وقت و جوانی در امان بمانند.

#### ۷. مطرح نکردن اسرار خانوادگی و مشکلات زندگی خود در فضای مجازی

کاربران نباید اسرار خانوادگی خود را به هیچ عنوان و با هیچ فردی مطرح نمایند؛ چه این‌که سوجویان با آیدی‌های مختلف و با عبارت‌ها و عناوینی عاشقانه و محبت‌آمیز و با کلماتی سرشار از مهربانی و کمک کردن به ایشان و جلب نظر کاربران وارد زندگی خصوصی جوانان می‌شوند.

بیان اندکی از اختلافات خانوادگی و یا مشکلات فردی باعث می‌شود شایدان دام‌هایی را برای به تور انداختن طعمه خود پهن نمایند و با استفاده از عباراتی مثل این‌که «مدتی است به فکر مشکل شما هستم» و اظهار همدردی و شریک غم بودن به فکر سوء استفاده از جوانان باشند.

بر این اساس، والدین می‌توانند با وجود برخی سایت‌های معتبر و وابسته به مراکزی که خود را معرفی نموده و با آدرس مشخصی فعال هستند، فضا را برای مطرح نمودن سؤالات و پرسش‌های فرزندان خود مهیا نمایند تا نوجوانان در این فضا به راحتی سؤالات و مشکلات خود را که در دنیای واقعی نمی‌توانند بازگو کنند، طرح نمایند.

مسئله مهم در این سایت‌ها قابل پی‌گیری بودن آن‌ها است؛ علاوه بر این، سایت‌های رسمی از کارشناسان خیره و مورد اعتمادی برای حل مشکلات نوجوانان و جوانان بهره می‌جویند و خانواده‌ها می‌توانند با شناسایی این سایت‌ها فرزندان خود را با این مراکز آشنا نمایند.

## ۸. عدم انتشار اطلاعات شخصی و خانوادگی

نوجوانان باید نسبت به عدم انتشار اطلاعات و تصاویر و فیلم‌های شخصی خود و خانواده حساسیت داشته باشند؛ لذا محل زندگی و آدرس منزل و محل کار پدر و مادر و مدرسه و دانشگاه و شماره تلفن از جمله مسائلی است که نباید در فضای مجازی منتشر شوند.

در نتیجه، خانواده‌ها باید آگاهانه با این مسایل برخورد نموده و به فرزندان خود گوشزد نمایند که به هیچ فردی نباید اطلاعات زندگی خود را بدهند تا از صدمات برخی سوجدجویان در امان بمانند.

## نتیجه‌گیری

ارتباط از طریق فضای مجازی در سال‌های اخیر جایگاه قابل توجهی در بین نسل جوان جامعه پیدا کرده است و شبکه‌های اجتماعی در ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی افراد تأثیرگذار بوده است و در شکل‌دهی به هویت نقش دارند و حتی روی ابعاد اقتصادی و اجتماعی و سیاسی جوامع نیز می‌توانند تأثیرگذار باشند. امروزه با توجه به نقشی که فضای مجازی در ابعاد مختلف زندگی داشته است، نمی‌توان آن را نادیده گرفت. در حال حاضر اینترنت ابزاری مناسب برای توسعه افکار و اندیشه‌های بشری محسوب می‌شود، به شرط آن‌که در راه صحیح استفاده شود. از طرف دیگر، افراد باید برای ورود به دنیای مجازی اطلاعات کافی در اختیار داشته باشند تا دچار مشکلات مالی و اجتماعی نشوند. ارتباطات سالم در فضای مجازی و لزوم هوشیاری جوانان و خانواده‌ها نسبت به تهدیدات فضای مجازی نیز در درجه نخست اولویت قرار دارد.

پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و توجه والدین به رفتار فرزندان بسیار مهم است و برای جلوگیری از فروپاشی خانواده‌ها، والدین باید تا حدودی به فناوری‌های روز دنیا مسلط باشند و آگاه باشند که تغییر در رفتار فرزندان به معنای ایجاد تغییر در طرز فکر آن‌هاست؛ چرا که وقتی بنیان فکری و شخصیت آن‌ها به صورت ناصحیح شکل بگیرد، راه نفوذ شیادان به حریم خصوصی افراد و محیط امن خانواده باز می‌شود؛ لذا چنان‌چه خانواده‌ها نسبت به شیوه‌های جدید ارتباط فرزندان خود آگاهی و شناخت کافی و لازم را داشته باشند، از انجام بسیاری از جرایم و ارتباطات پنهانی آنان جلوگیری به عمل می‌آید.

### فهرست منابع

۱. ابری، انسیه (۱۳۸۷). فضای مجازی عرصه ظهور خلاقیت. اولین کنفرانس ملی خلاقیت‌شناسی، TRIZ، مهندسی و مدیریت نوآوری ایران. تهران: پژوهشکده علوم خلاقیت‌شناسی، نوآوری و TRIZ.
۲. اکبری، ابوالقاسم. و مینا اکبری، مینا (۱۳۹۰). آسیب‌شناسی اجتماعی. تهران: انتشارات رشد و توسعه.
۳. رحیمی، محمد (۱۳۹۰). عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف نسلی (مطالعه موردی: شهر خلخال). پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی. دانشگاه آزاد اسلامی: واحد تهران مرکز.
۴. زنجانی‌زاده اعزازی، هما. و علی محمدجوادی (۱۳۸۴). بررسی تأثیر اینترنت بر ارزش‌های خانواده در بین دانش آموزان دبیرستانی ناحیه ۳ مشهد (در سال ۸۲-۸۳). جامعه‌شناسی ایران. دوره ۶. شماره ۲: ۱۴۶-۱۲۱.

۵. ستارزاده، داوود (۱۳۸۶). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر اعتیاد به اینترنت و پیامدهای آن (مطالعه موردی: شهر ساری). علوم اجتماعی. دوره ۳. شماره ۳ (پیاپی ۱۴): ۱۴۲-۱۲۰.
۶. شکر بیگی، عالیه (۱۳۹۱). رسانه، زنان و مناسبات خانواده. تهران: نشست علمی انجمن جامعه‌شناسی ایران.
۷. صادقیان، عفت (۱۳۸۴). تأثیر کامپیوتر و اینترنت بر کودکان و نوجوانان. مجله الکترونیکی پژوهشگاه مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران (نما). دوره ۴. شماره ۴.
۸. صبوری خسروشاهی، حبیب (۱۳۸۶). بررسی آسیب‌های اجتماعی اینترنت. تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
۹. صدیق سروستانی، رحمت الله (۱۳۸۹). آسیب‌شناسی اجتماعی. تهران: انتشارات سمت.
۱۰. عاملی، سید سعید رضا. و حسین حسینی (۱۳۹۱). دوفضایی شدن آسیب‌ها و ناهنجاری‌های فضای مجازی: مطالعه تطبیقی سیاستگذاری‌های بین‌المللی. تحقیقات فرهنگی. دوره ۵. شماره ۱ (پیاپی ۱۷): ۳۰-۱.
۱۱. کشتی‌آرای، نرگس. و اکرم اکبریان (۱۳۹۰). عصر مجازی و چالش‌های پیش‌رو. تهران: اولین کنفرانس بین‌المللی شهروند مسئول.
۱۲. یاسمی‌نژاد، عرفان. آزادی، اکرم. و محمدرضا امویی (۱۳۹۰). فضای مجازی، امنیت اجتماعی، راهبردها و استراتژی‌ها. تهران: همایش ملی صنایع فرهنگی و نقش آن در توسعه پایدار.